

Robert K. Tabaszewski

Etyka i odpowiedzialność zawodowa adwokatów i radców prawnych jako przedsiębiorców

Streszczenie

Profesja adwokata i radcy prawnego, obok lekarza, duchownego, czy dyplomaty, od czasów Cycerona powszechnie uznawana jest za zawód o szczególnym dla społeczeństwa znaczeniu, jako służba publiczna *sui generis* wyrażająca się w misji ochrony, rozwijania bądź gwarantowania dóbr wyższego rzędu: życia, zdrowia, własności intelektualnej, sztuki, mienia, ładu społecznego i publicznego, a także praw i wolności jednostki. Przywiązanie do znaczenia wartości etycznych podczas wykonywania zawodu przez świadczącego usługi prawne adwokata bądź radcę prawnego znajduje przełożenie już na etapie złożenia roty ślubowania, a wyraża się w podległości normom zawartym w Kodeksach Etyki Zawodowej: Adwokata i Radcy Prawnego. Wspólne dla obu zawodów szczególne normy dotyczą zachowania reguł staranności, niezależności zawodowej, stosunku zaufania i wymogu zachowania tajemnicy, sposobu prowadzenia sprawy i przyjmowania honorarium, a także sytuacji, w których nie jest dopuszczalne zajmowanie się określoną sprawą. Atrybuty tych zawodów odpowiadają wymaganiom zawartym w ustawach zarówno co do formy wykonywania zawodów, identycznych wymagań kwalifikacyjnych, samodzielności i niezależności przy wykonywaniu czynności o charakterze intelektualnym, obowiązku przestrzegania norm etyki i tajemnicy zawodowej, prowadzenia spraw z urzędu, świadczenia usług na własną odpowiedzialność, jak i ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej z tytułu wykonywania zawodu. Adwokaci i radcowie prawni podlegają bowiem różnym rygorom odpowiedzialności za postępowanie sprzeczne z prawem, zasadami etyki bądź uchybienie godności zawodowej.

Słowa kluczowe: *etyka biznesu, adwokaci, radcy prawni, kodeksy etyczne, deontologia zawodowa*

Wstęp

Realizujący pomoc prawną adwokaci i radcy prawni są jednocześnie przedsiębiorcami jako osoby prowadzące działalność zawodową w sposób zorganizowany i ciągły. Adwokaci wykonują zawód w różnych formach, a zwłaszcza w kancelarii adwokackiej bądź w zespole adwokackim. W przypadku radcy prawnego świadczenie usług następuje w formie prowadzenia kancelarii radcy prawnego w ramach stosunku pracy

będź umowy cywilnoprawnej. Wspólnymi dla adwokata i radcy prawnego formami wykonywania zawodu są: spółka cywilna, jawna, partnerska, komandytowa bądź komandytowo-akcyjna, przy czym wspólnikami w spółce cywilnej, jawnej, partnerami w spółce partnerskiej, oraz komplementariuszami w spółce komandytowej bądź komandytowo-akcyjnej mogą być wyłącznie adwokaci, radcowie prawni, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi bądź prawnicy zagraniczni wykonujący praktykę na podstawie PrZagrU¹, a wyłącznym przedmiotem działalności takich spółek jest świadczenie pomocy prawnej.

Przynależność do samorządu nakłada na adwokata i radcę prawnego dodatkowo obowiązki w sferze patriotycznej i etycznej, wyrażającej się w obligatoryjnej podległości normom deontologicznym². Z. Krzemiński wyjaśnia przyczynę nałożenia takich rygorystycznych obowiązków, która wynika z faktu, iż na forum sądowym często dochodzi do ostrego przeciwstawienia spornych interesów stron, ciągłe bowiem „spieranie się” wymaga panowania nad sobą. „Ale nie tylko opanowanie jest najważniejsze. Daleko ważniejsze jest posiadanie gruntownych zasad etycznych. Doskonalenie zaś tych zasad jest tak samo ważne jak zdobywanie wiedzy prawniczej. Nawet najlepszy prawnik może się okazać złym adwokatem, jeżeli nie będzie miał odpowiedniego przygotowania etycznego do wykonywania tego ciężkiego zawodu”³. A. Tomaszek zaś podkreśla, że „jednym z najważniejszych zadań obu samorządów: adwokatów i radców prawnych staje się obecnie nauczanie aplikantów zasad etyki zawodowej i przekonanie ich do przestrzegania tych zasad”⁴. Normy deontologii zawodowej były wywodzone przez dziesięciolecia z powszechnie znanych w środowisku zwyczajów, a ich kodyfikacja nastąpiła dopiero w 1961 r., choć – jak podkreśla M. Mateniak-Pawłowska – kwestia ujęcia w systematyczną całość zasad godności zawodu została podjęta przez polskich adwokatów już w okresie zaborów⁵. Jeszcze w czasie trwania działań wojennych powołano w Warszawie w 1916 r. specjalną komisję, która jeszcze miała zająć się opracowaniem takiego kodeksu etyki adwokackiej. Jednak pierwszy taki zbiór zasad etyki opracowany został w 1934 r. przez adwokatów należących do izby

¹ Ustawa z dnia 9 sierpnia 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 2002 r. Nr 126, poz. 1069 ze zm.

² Z. Krzemiński, *Etyka adwokacka. Teksty, orzecznictwo, komentarz*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Warszawa 2008, s. 15; J. Naumann, *Samorząd zawodowy*, [w:] H. Izdebski, P. Skuczyński (red.), *Etyka zawodów prawniczych. Etyka prawnicza*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2006, s. 217.

³ Por. Z. Krzemiński, *Etyka zawodowa*, [w:] Z. Krzemiński (red.), *Adwokatura Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1974, s. 76; A. Szubielski, *Etyka radcy*, „PiP” 1996, z. 5. W okresie III Rzeczypospolitej zaś pisał: „z doświadczeń wiemy, że żaden wolny zawód nie naraża uprawniających go na tyle pokus co zawód adwokata. Stąd rodzi się konieczność zwrócenia szczególnej uwagi na zagadnienia etyki adwokackiej”, zob. Z. Krzemiński, *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 1998, s. 149.

⁴ A. Tomaszek, *Deontologia zawodu adwokata i radcy prawnego wobec otwarcia korporacji*, „MoP” 2009, nr 22, s. 1223-1225.

⁵ M. Mateniak-Pawłowska, *Z polskich prac nad kodyfikacją zasad etyki adwokackiej (1881-1961)*, „Czasopismo prawno-historyczne” 2007, t. LIX, z. 2, s. 241.

lwowskiej, zaś pod koniec okresu międzywojennego podstawy wykonywania zawodu adwokata zawierało dzieło z 1938 r. adwokatów Juliusza Bassechesa i Izaka Korkisa, które do dziś nie straciło na swojej aktualności⁶.

W okresie międzywojennym francuski adwokat F. Payen pisał, że ustawa pozwala „obroncy na wypowiedzenie wszystkiego co może być korzystne dla obrony”, co jednak nie oznacza, że taki obrońca może podeptać także zwykłą przyzwoitość⁷. Obecnie uchwalanie kodeksów etyki jest nie tyle prawem samorządów zawodowych, co wręcz ich ustawowym obowiązkiem⁸. Zgodnie z PrAdw do zadań samorządu adwokackiego należy „ustalenie i krzewienie zasad etyki zawodowej oraz dbałość o ich przestrzeganie”⁹. Analogiczne zadania nakłada RadPrU na Krajowy Zjazd Radców Prawnych, do którego obowiązków należy „uchwalanie zasad etyki radców prawnych”¹⁰. W przypadku samorządu adwokackiego, należących do wspólnoty adwokatów obowiązuje *Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks Etyki Adwokackiej)*¹¹ przyjęty w drodze uchwały NRA z dnia 10 października 1998 r. Jak podkreśla się w literaturze, choć Kodeks (KEA) nie ma charakteru zupełnego, to zawiera uniwersalny katalog wartości, których ochronie ma służyć. W odniesieniu do deontologii radców prawnych zasady etyki zawodowej zostały określone w 1983 r. w *Tezach w sprawie etyki zawodowej radcy prawnego*, a pierwszy kodeks etyki tego zawodu został uchwalony dnia 20 września 1987 r. jako *Zasady Etyki Zawodowej Radcy Prawnego* przez II Krajowy Zjazd Radców Prawnych w brzmieniu opracowanym przez Ośrodek Badawczy Radców Prawnych¹². Obecnie obowiązuje Kodeks (KERP) w brzmieniu uchwały Prezydium Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 28 grudnia 2010 r. w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego KERP¹³. Zdaniem R. Tokarczyka, do zakresu przedmiotowego etyki radcy prawnego należy „moralny charakter wszystkich usług prawnych

⁶ A. Redzik, T. J. Kotliński, *Historia adwokatury*, Wydawnictwo Naczelnej Rady Adwokackiej Warszawa 2012, s. 182-184.

⁷ F. Payen, *O powołaniu adwokatury i sztuce obrończej*, Księgarnia Powszechna, Warszawa 1938, s. 172; zob. M. Chorągiewicz, *Refleksje na tle klasyki: Fernanda Payena „O adwokaturze i sztuce obrończej”*, [w:] P. Sendecki (red.), *Szkice o dziejach adwokatury lubelskiej. 90-lecie Izby Adwokackiej w Lublinie*, Wolters Kluwer Polska, Lublin 2009, s. 576-580.

⁸ Por. P. Skuczyński, *Projekt Kodeksu Etyki Adwokackiej z dnia 6 maja 2010 r.*, Warszawa 2010.

⁹ Art. 3 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 1982 r. Nr 16, poz. 124. Tekst jednolity z dnia 25 sierpnia 2009 r. Dz.U. z 2009 r. Nr 146, poz. 1188), dalej jako: PrAdw.

¹⁰ Art. 57 pkt 7 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 1982 r. Nr 19, poz. 145. Tekst jednolity z dnia 16 grudnia 2009 r., Dz.U. z 2010 r. Nr 10, poz. 65), dalej jako: RadPrU.

^{R.} Tokarczyk, *Uwagi o projekcie kodeksu etycznego radców prawnych*, „R. Pr.” 2007, nr 4.

¹¹ Uchwała Nr 2/XVIII/98 Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 10 października 1998 r. w sprawie Zbioru Zasad Etyki i Godności Zawodu (Kodeks Etyki Adwokackiej) ze zm. Tekst jednolity ogłoszony przez Naczelną Radę Adwokacką w dniu 14 grudnia 2011 r.

¹² A. Popowicz, op. cit., s. 179; E. Kwiatkowska-Fałęcka, *Wykonywanie zawodu radcy prawnego na podstawie ustawy z 6 lipca 1982 r.*, [w:] H. Izdebski, P. Skuczyński (red.), op. cit., s. 264.

¹³ Uchwała Nr 5 VIII Krajowego Zjazdu Radców Prawnych z dnia 10 listopada 2007 roku w sprawie uchwalenia „Kodeksu Etyki Radcy Prawnego”. Tekst jednolity ogłoszony przez Prezydium Krajowej Rady Radców Prawnych w dniu 28 grudnia 2010 r.

świadczonych (...)” przez przedstawicieli tego zawodu¹⁴. „Radca prawny, w ciągu swego dnia pracy, szczególnie zajmujący się rozległą problematyką prawną dużej organizacji, podejmuje zwykle wiele różnych zadań prawnych, spotykając się z różnymi wyzwaniem moralnymi”¹⁵. W szczególności prawnik nie powinien zachęcać klienta do nieposłuszeństwa wobec decyzji władz administracyjnych i sądowych, a tym bardziej w nich uczestniczyć. Zestawienie przedmiotu regulacji obu kodeksów przedstawia tabela 1.

Tab. 1. Regulacje KEA a KERP

Przepisy ogólne. Podstawowe wartości zawodu	
§ 1-9 KEA	art. 1-6 KERP art. 7-10 KERP
Zasady dotyczące wykonywania zawodu	
§ 10-26 KEA	art. 28-29 KERP
Relacje z klientem	
§ 43-58 KEA	art. 11-27 KERP
Stosunek do kolegów	
§ 31-42 KEA	art. 32-44 KERP
Stosunek do sądów i innych organów	
§ 27-30 KEA	art. 30-31 KERP
Relacje z samorządem zawodowym	
§ 59-67 KEA	art. 45-52 KERP

Źródło: opracowanie własne na podstawie KEA i KERP.

Należy zauważyć, że pomimo merytorycznych różnic pomiędzy KEA a KERP, zwłaszcza w zakresie podejścia do możliwości marketingu rynku usług prawnych¹⁶, treści norm w nich zawarte w dużej mierze pozostają w stosunku zbieżności. Zdaniem A. Tomaszka „dla dobra obrotu prawnego najlepiej byłoby, gdyby zostały one ujednolicone. Potrzeba ta jest szczególnie aktualna w przypadku adwokatów i radców prawnych. Prawnicy wykonujący te zawody ustawicznie stykają się ze sobą w życiu zawodowym jako współpracownicy, pełnomocnicy tych samych lub przeciwnych stron, negocjatorzy czy konkurenci i powinni mieć te same zasady deontologiczne. Co więcej, *de lege ferenda* powinni oni odpowiadać przed tym samym sądem dyscyplinarnym, aby uniknąć orzecznich rozbieżności”¹⁷. Należy ponadto zauważyć,

¹⁴ R. Tokarczyk, *Kontury etyki radcy prawnego*, „R. Pr.” 2004, nr 4, s. 7.

¹⁵ Tenże, *Etyka prawnicza*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2009, s. 193-194.

¹⁶ H. Izdebski, *Marketing usług prawniczych. Rozpoczęcie współpracy*, [w:] H. Izdebski, P. Skuczyński (red.), op. cit., s. 175; S. Nowakowski, B. Koczetkow, *Reklama adwokacka w Polsce i za granicą. Przyczynek do dyskusji na tle wybranych rozwiązań obcych*, „Pal.” 2004, nr 7-8, s. 143-144.

¹⁷ A. Tomaszek, op. cit., s. 1223-1225.

że zarówno adwokatów, jak i radców prawnych obowiązuje w jednakowym zakresie Kodeks Etyczny dla Prawników w Unii Europejskiej (CCBE) z dnia 28 października 1988 r.¹⁸ Zgodnie z uchwałą IX Krajowego Zjazdu Radców Prawnych Radcowie prawni są zobowiązani stosować kodeks CCBE od 1 stycznia 2011 r. do spraw z zakresu działalności transgranicznej.¹⁹

Oblig deontologiczny

Przywiązanie do znaczenia wartości etycznych przez adwokata bądź radcę prawnego następuje już na etapie złożenia roty ślubowania²⁰. Obowiązek jego złożenia został nałożony na adwokatów i aplikantów adwokackich oraz radców prawnych i aplikantów radcowskich, nawet jeśli osoba wpisywana jest na daną listę po raz wtóry. W przypadku adwokatów składają oni wobec dziekana ślubowanie następującej treści: „Ślubuję uroczyście w swej pracy adwokata przyczyniać się ze wszystkich sił do ochrony praw i wolności obywatelskich oraz umacniania porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej, obowiązki swe wypełniać gorliwie, sumiennie i zgodnie z przepisami prawa, zachować tajemnicę zawodową, a w postępowaniu swoim kierować się zasadami godności, uczciwości, słuszności i sprawiedliwości społecznej”²¹. Z kolei rota ślubowania składanego przez radcę prawnego jest odbierana przez dziekana OIRP i ma następujące brzmienie: „Ślubuję uroczyście w wykonywaniu zawodu radcy prawnego przyczyniać się do ochrony i umacniania porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej, obowiązki zawodowe wypełniać sumiennie i zgodnie z przepisami prawa, zachować tajemnicę zawodową, postępować godnie i uczciwie, kierując się zasadami etyki radcy prawnego i sprawiedliwości”²². Jak podkreśla Z. Krzemiński, przed złożeniem ślubowania nie jest możliwe podjęcie wykonywania czynności zawodowych, zatem niezłożenie bądź odmowa złożenia ślubowania stanowi ujemną przesłankę uniemożliwiającą wykonywanie zawodu. W takim wypadku należy przyjąć, że osoba taka nie daje rękojmi

¹⁸ Por. M. Bobrowicz, *Europejski radca prawny*, „R. Pr.” 2002, nr 2.

¹⁹ Działalność transgraniczna obejmuje wszelkie kontakty zawodowe radcy prawnego z prawnikami z innych Państw Członkowskich CCBE oraz działalność zawodową radcy prawnego na terenie innego Państwa Członkowskiego CCBE. Natomiast KEA został ostatnio częściowo dostosowany do regulacji Kodeksu CCBE, por. Kodeks Etyki Adwokatów Unii Europejskiej przyjęty przez 18 delegacji narodowych reprezentujących Adwokatury i Stowarzyszenia Prawnicze Unii Europejskiej podczas Sesji Plenarnej CCBE w dniu 28 października 1988 r. ze zmianami uchwalonymi podczas Sesji Plenarnych CCBE w dniach 28 listopada 1998 r. i 6 grudnia 2002 r., „Pal” 2003, nr 3-4, s. 144-158.

²⁰ Zdaniem Sądu Najwyższego za czyn niedozwolony może być uznane nie tylko naruszenie zasad wykonywania zawodu określonych w ustawach, ale również złamanie zasad zawartych w kodeksach etyki może stanowić taki czyn, por. Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 2006 r. (sygn. akt I CSK 315/06).

²¹ Art. 5 PrAdw.

²² Art. 27 RadPrU.

prawidłowego wykonywania zawodu. „Należałoby w tej sytuacji wznowić postępowanie dotyczące wpisu na listę i odmówić wpisu”²³. Podobnie osoba wpisana na listę aplikantów bez złożenia ślubowania nie zostanie dopuszczona do odbywania aplikacji²⁴.

Rękojmią ustawową, gwarantującą prawnikowi działanie w granicach prawa, a jednocześnie prowadzącą do należytego zapewnienia interesu klienta, jest zasada wolności słowa i pisma, a także instytucja immunitetu adwokackiego i radcowskiego. Jak zaznacza D. Dudek, „instytucja immunitetu oznacza, mówiąc ogólnie, pewne odstępstwo od zasady równości w aspekcie jednakowej odpowiedzialności prawnej każdej jednostki”²⁵. W doktrynie prawniczej, za M. Cieślakiem przyjęło się zgodnie przyjmować, że immunitet adwokata i radcy prawnego ma charakter materialny²⁶. Krępowanie swobody działania świadczącemu pomoc prawną prowadziłoby w konsekwencji do naruszenia istotnych praw klienta, a w postępowaniu karnym także do faktycznego ograniczenia prawa do obrony. Potwierdzenie powyższej koncepcji znajduje swoje uzasadnienie w. 8 PrAdw i § 17 KEA oraz 11 RadPrU. Problem natomiast może pojawić się przy przyjęciu założenia, zgodnie z którym pojęcie pomocy prawnej świadczonej przez adwokata i radcę prawnego często jest sprowadzane do sprzedaży usług i załatwienia spraw w celu osiągnięcia rezultatu określonego przez klienta²⁷.

W przypadku samorządu adwokackiego, adwokat przy wykonywaniu zawodu korzysta z wolności słowa i pisma w granicach określonych przez zadania adwokatury i przepisy prawa. Natomiast nadużycie tej wolności, będące ściganą z oskarżenia prywatnego zniewagą lub zniesławieniem strony, jej pełnomocnika lub obrońcy, kuratora, świadka, biegłego lub tłumacza, podlega ściganiu wyłącznie w drodze dyscyplinarnej, przy czym rozszerzenie katalogu osób, do których może być skierowana zniewaga lub zniesławienie jest prawnie niedopuszczalne. Adwokat powinien bowiem zachować umiar i oględność w wypowiedziach przy wykonywaniu czynności zawodowych²⁸. Co więcej, aby nie uchybiać powadze sądu, władz i godności zawodu, w razie konieczności przytoczenia drastycznych okoliczności lub wyrażenia, adwokat powinien nadać swemu wystąpieniu właściwą formę. Analogicznie, w korespondencji zawodowej należy przestrzegać właściwych form. „Dlatego powinno się zwracać uwagę na jej treść i formę. Użycie niestosownych wyrażenia lub zwrotów jest niedopuszczalne”²⁹. KEA

²³ Z. Krzemiński, op. cit., s. 19.

²⁴ Z. Klatka, *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 1999, s. 252.

²⁵ „To uprzywilejowanie możliwe jest w trzech sferach: przez wyłączenie odpowiedzialności prawnej za określone zachowania (immunitet materialny), przez utrudnienie trybu realizacji (ponoszenia) odpowiedzialności, czyli procedury ścigania karnego i pociągania do odpowiedzialności sądowej (immunitet formalny), a nadto, przez wzmoczoną prawną ochronę nietykalności osoby, cieszącej się immunitetem (indemnitet)”, por. D. Dudek, *Ekspertyza w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej adwokata za czynności podjęte w związku z wykonywaniem mandatu poselskiego*, Lublin 2008.

²⁶ Por. M. Cieślak, *Zagadnienie immunitetu adwokackiego*, „Pal” 1963, nr 7-8, s. 5; odmiennie: A. Kaftal, *O niektórych zagadnieniach immunitetu adwokackiego*, „Pal” 1962, nr 10-11.

²⁷ Por. A. Malicki, *Oczekiwania klienta wobec adwokata*, „Pal” 2010, nr 5-6, s. 98.

²⁸ § 17 KEA.

²⁹ Z. Krzemiński, *Etyka...*, s. 66-67.

wprost zakazuje używania wyrazów bądź zwrotów obraźliwych, a także grożenia ściganiem karnym lub dyscyplinarnym³⁰. Nie jest natomiast, zdaniem SN, nadużyciem przez adwokata wolności słowa podczas pertraktacji ugodowych użycie zwrotów odnoszących się do zgłaszanych roszczeń pieniężnych w celu ich obniżenia, bez zamiaru dotknięcia przeciwnika procesowego³¹.

W odniesieniu do samorządu radcowskiego RadPrU przyznaje radcy prawnemu przy wykonywaniu czynności zawodowych wolność słowa i pisma w granicach określonych przepisami prawa i rzeczą potrzebą³², przy czym nadużycie takiej wolności, które stanowi ściganą z oskarżenia prywatnego zniewagę lub zniesławienie strony lub jej pełnomocnika, świadka, biegłego albo tłumacza, podlega wyłącznie odpowiedzialności dyscyplinarnej. Należy zauważyć, że wolność słowa oraz pisma obejmuje wszystkie czynności z zakresu świadczenia usług prawnych, a nie tylko czynności procesowe. Z. Klatka podkreśla, że w zakres tej wolności nie wchodzi natomiast relacje radcy prawnego z mediami czy opinią publiczną³³. Radca prawny jest zaś odpowiedzialny za treść pism nawet jeśli podpisał je ktoś inny, zwłaszcza mocodawca. KERP przewiduje z kolei, że radca prawny, korzystając przy wykonywaniu zawodu z wolności słowa i pisma, nie może przekraczać granic określonych przepisami prawa i rzeczą potrzebą³⁴. Radca prawny nie może ponadto w swych zawodowych wystąpieniach grozić postępowaniem karnym lub dyscyplinarnym³⁵. Z drugiej strony także w orzecznictwie coraz częściej zaczęto przyjmować, że zakres ochrony dóbr radcy prawnego i adwokata jest limitowany przez przepisy prawa powszechnego i korporacyjnego³⁶.

Tajemnica zawodowa

Z istotą świadczenia usług prawnych, których przedmiotem jest ochrona dóbr o szczególnym dla klienta znaczeniu, związany jest obowiązek dochowania tajemnicy zawodowej. Jak podkreśla H. Gajewska-Kraczkowska, elementem konstytuującym

³⁰ § 16 KEA.

³¹ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 2002 r. (sygn. akt II DS. 8/02; OSNAPiUS 2004, nr 1, poz. 2).

³² Jak w 1929 r. pisał H. Cederbaum, „bez wolności słowa i pisma istnienie adwokatury byłoby nie do pomyślenia. Zadanie palestry i prawo obrony polega na tem, ażeby myśleć swobodnie i mówić swobodnie, chociażby śmiałość myśli i wypowiedzenie mocnego słowa obrażało ogólnie przyjęte zasady i poglądy. Religia wolności, kult wolności musi być cechą zasadniczą adwokatury. Im bardziej wolność dławiona była, tem mocniejszym blaskiem świeciła wolna adwokatura”. Zob. H. Cederbaum, *Wolność słowa i pisma*, „Pal.” 1929, nr 1, s. 147.

³³ Z. Klatka, *Ustawa...*, s. 130. Praktyka w odniesieniu do adwokatów i ich kontaktów z mediami jest natomiast odmienna, por. M. Domagalski, *Adwokat musi ważyć słowa*, „Rzeczpospolita” z dnia 27 lutego 2011, s. C1.

³⁴ Art. 27 ust. 6 KERP.

³⁵ Art. 27 ust. 7 tamże.

³⁶ Por. R. Horbaczewski, *Zakres ochrony czci adwokata jest mniejszy*, „Rzeczpospolita” z dnia 19 października 2009.

tajemnicę zawodową jest poznanie jej w związku z wykonywaną profesją, która z istoty umożliwia „wejście w posiadanie cudzego sekretu”³⁷. Tzw. „prawo i obowiązek milczenia” wynika wprost ze stosunku zaufania łączącego świadczącego usługi prawne wyższego rzędu z klientem. Stosunek powyższy, oparty na poufności i dyskrecji, powszechnie uznaje się za dobro szczególnie chronione³⁸. Usługi adwokata lub radcy prawnego mogą być należycie świadczone w sytuacji, gdy klient przedstawia mu okoliczności i fakty w sposób obiektywny, w przeciwnym bowiem wypadku brak powyższych atrybutów obniża prestiż i znaczenie zawodów zaufania publicznego. Przepisy PrAdw i RadPrU zgodnie przyjmują, że adwokat i radca prawny „obowiązany jest zachować w tajemnicy <<wszystko>>, o czym dowiedział się w związku z udzielaniem pomocy prawnej”³⁹, a „obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej nie może być ograniczony w czasie”⁴⁰. Jednocześnie adwokat bądź radca prawny nie może być zwolniony z „obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej co do faktów, o których dowiedział się udzielając pomocy prawnej lub prowadząc sprawę”⁴¹, co należy traktować jako nakaz o charakterze bezwzględny. Obowiązek powyższy „nie ulega ograniczeniu w czasie i trwa także po ustaniu stosunku zlecenia, a nawet po zaprzestaniu wykonywania zawodu”⁴².

Ochrona tajemnicy zawodowej jest przedmiotem precyzyjnych regulacji w kodeksach etycznych obu zawodów. Zgodnie z KEA, „adwokat jest zobowiązany zachować w tajemnicy oraz zabezpieczyć przed ujawnieniem lub niepożądanym wykorzystaniem wszystko, o czym dowiedział się w związku z wykonywaniem obowiązków zawodowych”⁴³. Z kolei 12 KERP stanowi, że do istoty zawodu radcy prawnego należy uzyskiwanie od klienta informacji, „których klient nie ujawniłby nikomu. Radca prawny zobowiązany jest do zachowania wszystkiego, o czym dowiedział się w związku z wykonywaniem czynności zawodowych”⁴⁴. Co do zasady obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej nie może być ograniczony w czasie⁴⁵. Tajemnicą objęte są zatem wszelkie materiały znajdujące się w aktach adwokata i radcy prawnego: wiadomości, notatki i dokumenty uzyskane w danej sprawie, w tym także w formie elektronicznej,

³⁷ H. Gajewska-Kraczkowska, *Tajemnica zawodowa* [w:] H. Izdebski, P. Skuczyński (red.), op. cit., s. 192.

³⁸ Z. Klatka, *Wykonywanie zawodu radcy prawnego i adwokata*, Warszawa 2004, s. 64; por. M. Kulesza, Wolters Kluwer Polska, *Zawód zaufania publicznego*, Warszawa 2002.

³⁹ Art. 6 ust. 1 PrAdw; art. 3 ust. 3 RadPrU. Przez wyrażenie „wszystko” należy moim zdaniem rozumieć informacje, których klient nie ujawniłby w normalnym toku rzeczy żadnemu podmiotowi postronnemu. Przyjęcie kwalifikacji odmiennej *à rebours* uniemożliwia rzetelne prowadzenie sprawy przez adwokata bądź radcę prawnego, *de facto* krępując mu usta węzłem bezwzględnej tajemnicy zawodowej obowiązującej za drzwiami jego kancelarii.

⁴⁰ Art. 6 ust. 2 PrAdw; art. 3 ust. 4 tamże.

⁴¹ Art. 6 ust. 3 PrAdw; art. 3 ust. 5 tamże.

⁴² Z. Klatka, op. cit., s. 65.

⁴³ § 19 ust. 1 KEA.

⁴⁴ Art. 12 ust. 1 tamże.

⁴⁵ Jedyny wyjątek stanowią przepisy ustawy z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu wprowadzania do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł, (Dz.U. z 2000 r. Nr 116, poz. 1216).

Etyka i odpowiedzialność zawodowa adwokatów i radców prawnych jako przedsiębiorców

a obowiązek przestrzegania tajemnicy rozciąga się na współpracowników, personel i inne osoby zatrudniane przez adwokata lub radcę prawnego. Zarówno adwokat, jak i radca prawny, co warto podkreślić, nie może zgłaszać dowodu z zeznań świadka będącego adwokatem lub radcą prawnym w celu ujawnienia przez niego wiadomości w związku z wykonywanym zawodem. KERP przewiduje, że „obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej obejmuje nie tylko zakaz ujawnienia informacji, lecz także skorzystania z nich w interesie własnym, bądź osoby trzeciej”⁴⁶ i jest on zobowiązany zabezpieczyć najlepiej jak to możliwe, przed niepowołanym ujawnieniem uzyskanych informacji⁴⁷. Radca prawny jest ponadto obowiązany zachować w tajemnicy, także wobec sądu i innych organów orzekających w sprawie, przebieg i treść pertraktacji ugodowych, nie może także wykonywać czynności zawodowych na rzecz jakiegokolwiek podmiotu, o ile groziłoby to naruszeniem obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej⁴⁸. Zestawienie innych najważniejszych wartości zawodowych obowiązujących adwokatów i radców prawnych, a zawartych w KEA i KERP, zawiera tabela 2.

Tab. 2. *Najważniejsze wartości zawodowe unormowane w KEA i KERP*

Staranność zawodowa	
§ 8-9, 13-14 KEA	art. 6 KERP
Niezależność zawodowa	
§ 7 KEA	art. 11 KERP
Zaufanie	
§ 1 ust. 2, § 51 KEA	art. 28, 12 KERP
Przyjmowanie sprawy	
§ 23 KEA	art. 24-26 KERP
Stosunek do sądów i innych organów	
§ 22, 12, 21 KEA	art. 19-22 KERP
Tajemnica zawodowa	
§ 19, 23a KEA	art. 12-18 KERP
Wynagrodzenie	
§ 23d, 50 KEA	art. 29 KERP
Sposób prowadzenia sprawy	
§ 49 KEA	art. 6, 28 KERP

Źródło: opracowanie własne na podstawie KEA i KERP.

⁴⁶ Art. 12 ust. 3 KEA.

⁴⁷ Art. 14 tamże.

⁴⁸ Art. 12 ust. 4; art. 16 tamże, por. A. Baj, *Tajemnica zawodowa radcy prawnego w procesie karnym*, „R. Pr.” 2007, nr 5, s. 54 i n.

Odpowiedzialność zawodowa i dyscyplinarna

Świadczenie usług prawnych wyższego rzędu może rodzić różną odpowiedzialność prawną, zwłaszcza za niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy o pomoc prawną⁴⁹. Z. Krzeźniński podkreśla, że obowiązki związane ze świadczeniem usług prawnych nie sprowadzają się jedynie do znajomości przepisów. Adwokaci i radcowie prawni podlegają różnym rygorom odpowiedzialności za postępowanie sprzeczne z prawem, zasadami etyki bądź uchybienie godności zawodowej. Zgodnie z wyliczeniem zaproponowanym przez Z. Klatkę taką podstawę może stanowić także: odpowiedzialność karna, o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, odpowiedzialność za przestępstwa i wykroczenia skarbowe, odpowiedzialność za wykroczenia, odpowiedzialność podatnika lub płatnika, odpowiedzialność pracodawcy, odpowiedzialność wobec organów (inspekcji i straży), a także odpowiedzialność odszkodowawcza związana z prowadzeniem kancelarii lub spółki prawniczej⁵⁰. W tym ostatnim przypadku znajdują zastosowanie właściwe przepisy zawarte w KC i KSH dotyczące odpowiedzialności deliktowej i kontraktowej⁵¹. W pewnych sytuacjach świadczący kwalifikowane usługi prawne adwokat bądź radca prawny nie będzie podlegał odpowiedzialności karnej, ale odpowiedzialności dyscyplinarnej. W przypadku natomiast skazania za przestępstwo prawomocnym wyrokiem adwokata bądź radcy prawnego, ustalenia co do tego przestępstwa wiążą sąd w postępowaniu cywilnym, co może stanowić podstawę odpowiedzialności cywilnej⁵².

Adwokaci i radcowie prawni, którzy świadczą pomoc prawną w ramach swojego zawodu, są zobowiązani do zawarcia umowy ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności polegających na świadczeniu usług prawnych⁵³. Zgodnie z PrAdw adwokat podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu

⁴⁹ S.W. Ciupa, *Umowy o świadczenie pomocy prawnej*, [w:] A. Bereza (red.), *Zawód radcy prawnego. Historia zawodu i zasady jego wykonywania*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 81. W ramach odpowiedzialności kontraktowej odpowiedzialność adwokata bądź radcy prawnego kształtuje się na zasadzie winy i zamyka się na naprawieniu szkody, która wynika z niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy, z wyjątkiem sytuacji kiedy szkoda jest następstwem okoliczności za które adwokat bądź radca prawny nie ponosi odpowiedzialności, przy czym odpowiedzialności na zasadzie ryzyka świadczący usługi prawne wyższego rzędu odpowiada za osoby, za pomocą których zobowiązanie wykonał, bądź którym to wykonanie powierzył, w przypadku niedołożenia należytej staranności w jej kwalifikowanej i ocenianej ze względu na profesjonalizm postaci, por. Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 21 października 2001 r. (sygn. akt V CK 61/04).

⁵⁰ Z. Klatka, *Wykonywanie...*, s. 95.

⁵¹ Możliwy jest także zbieg odpowiedzialności *ex delicto* i *ex contractu*, w sytuacji kiedy szkoda jest następstwem działania bądź zaniechania stanowiącego samoistne naruszenie ogólnie obowiązującego przepisu prawa lub zasad współżycia społecznego, por. art. 415 KC.

⁵² Np. za naruszenie tajemnicy zawodowej w czasie i po ustaniu umowy z klientem, por. S. W. Ciupa, op. cit., s. 82.

⁵³ K. Gulis, *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej radców prawnych w świetle zmian prawa ubezpieczeniowego*, „R. Pr.” 2004, nr 4, s. 27.

czynności związanych z wykonywaniem zawodu, przy czym obowiązek powyższy nie dotyczy adwokata niewykonyującego zawodu. NRA, działając na rzecz zrzeszonych w niej adwokatów zawiera z zakładem ubezpieczeń generalną umowę o ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej wszystkich adwokatów wykonujących zawód za szkody wynikające z ich działań lub zaniechań⁵⁴. Właściwa ze względu na miejsce zamieszkania adwokata ORA jest zaś zobowiązana do przeprowadzania kontroli spełniania obowiązku zawarcia takiej umowy ubezpieczenia, a jego wypełnienie ustala się na podstawie okazanej przez adwokata polisy lub innego dokumentu ubezpieczenia, potwierdzającego zawarcie umowy takiego ubezpieczenia, wystawionego przez zakład ubezpieczeń⁵⁵. Szczegółowy zakres ubezpieczenia obowiązkowego określony został w rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 11 grudnia 2003 r. w sprawie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej adwokatów⁵⁶.

Na podstawie RadPrU, przy wykonywaniu czynności zawodowych, radca prawny podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy dokonywaniu takich czynności. Obowiązek ubezpieczenia nie narusza przepisów. 120 KP i nie dotyczy radców prawnych, którzy nie wykonują zawodu. Właściwa ze względu na miejsce zamieszkania radcy prawnego ROIRP jest obowiązana do przeprowadzania kontroli spełnienia obowiązku zawarcia takiej umowy ubezpieczenia, a wypełnienie tego obowiązku jest ustalane na podstawie okazanej przez radcę prawnego polisy lub innego dokumentu ubezpieczenia, potwierdzającego zawarcie umowy tego ubezpieczenia, wystawionego przez zakład ubezpieczeń⁵⁷. Obowiązek ubezpieczenia radców prawnych jest regulowany odrębnym rozporządzeniem⁵⁸. Jak podkreśla Z. Klatka, obowiązek powyższy nie stoi natomiast na przeszkodzie możliwości zawierania przez adwokatów i radców prawnych dodatkowych umów od odpowiedzialności kontraktowej i deliktowej za szkody na mieniu i osobie wyrządzone w związku ze świadczeniem usług prawnych⁵⁹.

Za naruszenie obowiązków zawodowych, postępowanie niezgodne z deontologią zawodową, a także czyny nieetyczne, które uchybiają godności zawodu, świadczący usługi prawne adwokat i radca prawny ponoszą odpowiedzialność dyscyplinarną

⁵⁴ Z. Klatka, *Wykonywanie...*, s. 104; Zdaniem J. Agackiej-Indeckiej najczęściej popełniane przez adwokatów błędy dotyczą przekroczenia terminów określonych w przepisach, por. Ł. Zalewski, *Każdy adwokat może ubezpieczyć się nawet na 3 miliony złotych*, „Gazeta Prawna” z dnia 5 listopada 2010, s. B1. Zgodnie z art. 27 ust. 4 KERP radca prawny jest obowiązany posiadać ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej z tytułu wykonywanego zawodu, w zakresie uzasadnionym charakterem świadczonej pomocy prawnej i ponoszonym ryzykiem.

⁵⁵ Por. art. 8a PrAdw.

⁵⁶ Dz.U. z 2003 r. Nr 217, poz. 2134.

⁵⁷ Por. art. 22⁷ RadPrU.

⁵⁸ Por. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 11 grudnia 2003 r. w sprawie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej radców prawnych (Dz.U. z 2003 r. Nr 217 poz. 2135).

⁵⁹ Z. Klatka, *Wykonywanie...*, s. 104.